

ældste søn af samme navn, men på grundlag af en forudgående undersøgelse kan Niels Skyum-Nielsen nu fastslå, at begge diplomer er fra den regerende konges kancelli, uanset at skrift og besegling er forskellig.

Udgaven er nøje gennemset, så der kan gøres opmærksom på, hvor der findes skjulte citater fra biblen, på samme måde som f. eks. M. Cl. Gertz har gjort det i sin udgave af *Vitae sanctorum Danorum*, men også almindelige problemer i forståelsen af sproget er der taget hensyn til, og det har givet anledning til rettelser. En pavebulle fra 1231 til johannitterne »in Dacia« må således udgå, fordi den angår Sverige, idet Dacia her er navnet på hele den nordiske ordensprovins.

Mange diplomer kendes kun gennem afskrifter, og der er lagt et stort arbejde i at nå frem til den mest pålidelige tekst. Som eksempel kan nævnes biskop Tues diplom fra 1227 om Daler kirke og andre i sammenhæng hermed, der har fremkaldt en hel afhandling om overleveringen.

Det første bind af diplomatariet udkom 1938, og i den forløbne tid er der tilvejebragt et uundværligt hjælpemiddel for enhver, der er optaget af dansk middelalders historie og kultur.

Helge Søgaard

Benny Boysen: *Kokholm – væbnerborg og herregård*. (Forlaget Bogtrykkergården, Struer, 1978), 42 sider, ill.

Kokholm er et middelalderligt voldsted i en mose i Resen sogn, Skodborg herred, mellem Struer og Lemvig. Levende og engageret berettes der om røverborgen i folkemunde, Nationalmuseets udgravning i 1920 og borgens placering som en væbnerborg eller »høgerede« i 1300-tallets urolige årtier. Går-

den eksisterede som en beskeden herregård indtil begyndelsen af 1600-tallet, da den sank ned imellem almindelige bondegårde, en skæbne, der er blevet utallige lavadelsgårde til del. I et tillæg fortælles kortfattet om 10 andre gårde på egnen, som i kortere eller længere tid har haft herregårdsstatus. Det er kun et lille hjørne af historien, men førsteklases lokalhistorie. Samme karakter får bogens udstyr.

Paul G. Ørberg

Danske Domme 1375-1662. De private domssamlinger. I: 1375-1553, II: 1554-1569. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab ved Erik Reitzel-Nielsen under medvirken af Ole Fenger. (C. A. Reitzels Boghandel, 1978-1979).

Det danske sprog- og litteraturselskab har atter sat en imponerende kildeudgivelse i værk. I rækken af selskabets udgivelser er tidligere kommet bl. a. Danmarks gamle Landskabslove I-VIII, Danmarks gamle Købstadlovgivning I-IV, Den danske Rigslovgivning indtil 1400 samt *Diplomatarium Danicum* og *Danmarks Riges Breve*. Det nye projekt vil komme til at omfatte ca. 900 domme. Dommene i de to nu udkomne bind er alle i rigt mål forsynet med rets-, personal- og lokalhistoriske samt filologiske kommentarer.

Ved private domssamlinger forstås her domssamlinger tilvejebragt på privat initiativ og bestemt til praktisk anvendelse i retslivet. Især det sidste moment betyder, at den retshistoriske forskning vil modtage samlingen med store forventninger. Muligheden for at trænge ned til de dele af retsoverleveringen, som virkelig var gældende ret, skulle øges ved dette initiativ.

Et interessant træk ved datidens domspraksis var, at grænsen mellem

lov og dom var flydende. Domstolene kunne såvel afgøre aktuelle, konkrete retssager som besvare abstrakte spørgsmål om, hvad der var gældende ret. Således udtalte landstinget i Viborg omkring 1465, at ingen for samme sag kunne dømmes både efter landsloven og kirkeloven. Det var før reformationen almindeligt, at gejstlige domstole havde jurisdiktion i en række sager, som også hørte under verdslige domstole. Gældssager kunne således opfattes som udløbere af aftalebrud eller af en slags mened (perjurium) og dermed være underlagt kirkelig jurisdiktion, selv om gældssager normalt hørte under tingene. Ofte foretrak folk imidlertid det mere effektive retssystem, som var udviklet i kanonisk ret frem for det ineffektive system, som landskabslovene repræsenterede. Havde man fået dom ved en verdslig domstol, kunne man herefter ikke i ærgrelse over det mangelfulde fuldbyrdelses-system bagefter gå til kirkens domstol.

Datidens dommere havde flere grunde til at opbygge en samling af vigtigere domme. Domme blev ikke trykt eller almindeligt offentliggjort uanset om de var principielle og retsskabende eller blotte rutineafgørelser. Det kunne være velfærdstruende for en dommer ikke at være informeret om ændringer i retspraksis. En dommer, som afsagde en forkert dom, stod til straf for sin vankundighed. Således blev en foged fra Nexø, der uden føje havde beskyldt en kvinde for trolddom og derfor havde fængslet hende og øvet hærværk mod hendes hus ved at slå dør og vinduer i stykker, i 1537 dømt til at bøde og til at erstatte skaden, ligesom sigtelsen for trolddom kendtes død og magtesløs.

Allerede de to foreliggende bind, der er forsynet med foreløbige registre, og som dækker perioden fra 1375-1569, viser, at ikke blot retshistorien,

men måske især kultur-, social- og kvindehistorien ved siden af de tidligere nævnte grene af historieforskningen vil kunne høste en rigdom af oplysninger herfra.

Perioden er af flere grunde spændende, ikke alene politisk og i henseende til den religiøse omvæltning, men også retshistorisk. Kanonisk ret havde udviklet en række regler af betydning for verdslig ret. På strafferettens område kan nævnes regler om straf for mened, åger, sædelighedsforbrydelser og trolddom. Retsgrundlaget for disse forhold bortfaldt med reformationen. Nye regler måtte skabes. I de første måneder eller år efter reformationen befandt man sig retligt i et vakuum, hvor retsdannelsen især måtte ske ved domstolene, indtil lovgivningen fik udfyldt hullerne.

Som grundlag for afgørelserne ville man normalt ikke anvende den papistiske kanoniske ret. Ofte ønskede man imidlertid at fortsætte den indarbejdede retsopfattelse, som havde sit udspring deri. Man måtte da finde andre retsgrundlag at støtte sine afgørelser på. Hjemmelen kunne måske findes ved at genoplive ældre dansk ret, som ikke længere var i brug, eller måske måtte man søge støtte i henvisninger til fremmed ret. Således henvistes i en sag om utroskab fra 1537 til kejserloven som støtte for en dødsdom over en horkvinde. Det er dog uklart, om man ved kejserloven havde tænkt på kejser Karl V's *Peinliche Halsgerichtsordnung*.

Reglen om at børn født uden for ægteskab, som medtages i et efterfølgende ægteskab med faderen, skal betragtes som ægtebørn (*legitimatio per subsequens matrimonium*) hidrørte fra romerretten, men var via kanonisk ret kommet ind i Jyske Lov I, 25. Den kendes ikke i de andre landskabslove. I en dom afsagt i 1537 statueres, at to

slegfredbørn på denne måde skulle blive ægtebørn. Her kunne man trøstigt fortsætte den kanoniskretlige radition med støtte i Jyske Lov.

I visse tilfælde afgjordes sager i klar modstrid med paveretten. Dette system havde ikke anerkendt skilsmisse bortset fra enkelte nærmest hypotetiske tilfælde. Separation var den eneste vej ud af et gyldigt ægteskab. Luther derimod mente, at separation var en umenneskelig løsning, fordi parterne herefter skulle leve afholdende resten af deres liv. Han foretrak skilsmisse-løsningen i hvert fald hvor der havde foreligget utroskab eller rømning. I Malmø synes man i årene lige efter reformationen meget hurtigt at have fulgt Luther på dette punkt. Dom til skilsmisse blev givet ikke blot for utroskab og rømning, men også for bigami og impotens.

Det romantiske billede af kvinden, som middelalderens troubadourer har efterladt, stemmer ikke rigtig overens med den senmiddelalderlige danske hverdag. De mange domme, som vedrører kvinders forhold, viser på den anden side, at kvinder heller ikke var undertrykte. De var levende, aktive mennesker, der kunne beherskes af både lidenskaber og nederdrægtighed. I 1537 fradømtes en nonne af adelig afstamning sin arveret af rettertinget i Viborg i overensstemmelse med Jyske Lov I, 33, fordi hun uden abbedissens samtykke var rømmet fra klostret for at gifte sig med en ikke-adelig mand uden slægtens samtykke.

Den chikanøse Anne Oldeland tiltalte i 1567 for 2. og 3. juledag at have ladet sine folk slukke alterlysene i Uggerslev kirke, for at have ladet sine piger fortrænge præstens kone fra kirkestolen samt for under en vielse at have ladet sine folk hente noget mel, hun havde stående i kirken, så præsten måtte forrette vielsen på kirkegården.

Pigerne havde trådt præstens kone blå og blodig over fødderne, og hendes folk var kommet larmende ind i kirken med sække og skæpper for at måle mel af.

Tiden vil vise, om fremlæggelsen af det fulde materiale vil få lige så skelsættende betydning for den retshistoriske forskning, som Kolderup-Rosenvinges udgave fra 1840'erne af et udvalg af disse gamle domme fik. Det er nok tvivlsomt, fordi et temmelig stort antal af de mere principielle domme allerede er trykt tidligere, dels netop hos Kolderup-Rosenvinge og dels andetsteds. Den helt store nyhedsinteresse har udgivelsen derfor ikke. Men den almindelige historieforskning, især social- og kvindehistorien, får ved denne stort anlagte udgivelse et kildemateriale af dimensioner, som ikke før har foreligget så let tilgængeligt og så vel kommenteret i dansk historievidenskab.

Inger Dübeck

Inger Dübeck: *Købekoner og konkurrence*. (Juristforbundets forlag, 1978). 681 s.

Hovedsigtet med den foreliggende afhandling, der har indbragt forfatteren den juridiske doktorgrad, er at undersøge kvindens retsstilling i erhvervslivet fra senmiddelalderen til midten af det 19. århundrede, men i praksis går undersøgelserne emnemæssigt betydeligt videre, og den sidste del af bogen giver på en lang række områder en analyse af hele den almene erhvervsrets udvikling, og de specielle kvinderegtlige problemer træder i denne del stærkt i baggrunden.

Der er anvendt et meget omfattende kildemateriale. Udgangspunktet tages